

Ahlakın Altın Kuralına Dair Psikogelişimsel Bir Açıklama

A Psycho-developmental Exploration of the Golden Rule of Morality

Ali KOÇAK¹

Geliş Tarihi (Received): 16.01.2025

Kabul Tarihi (Accepted): 19.02.2025

Yayın Tarihi (Published): 31.05.2025

Öz: Genellikle ahlâkın altın kuralı olarak adlandırılan, başkalarına kendisine davranılmasını istediği gibi davranma ilkesi, çeşitli kültürlerde ve zaman dilimlerinde yaygın olarak kabul gören bir kriterdir. Bu kriter, ahlâkî ilkelerin etkinliğine ilişkin avantajlar sağlamaktadır. Altın kural, başkalarının duygularını ve bakış açılarını dikkate almaya sevk ederek empati geliştirmeyi teşvik etmekte, kişiler arası ilişkileri geliştirmekte ve nezaket kültürüne zemin hazırlamaktadır. Sosyal ilişkilerde geçerli olan birçok kural arasında genellikle “altın” kural olarak adlandırılrsa da bu ilkede yer alan karşılıklılık beklentisini kabul etmek önemlidir. Nitekim kural, daha çok empati vurgusuyla bilinse de ahlâkî gelişimin belirli evrelerinde karşılıklılık motivasyonları içermektedir. Literatürde altın kural ve ahlâkî gelişim üzerine birçok araştırma bulunmasına rağmen, altın kuralın ahlâkî gelişim evrelerinde farklı motivasyonlarla benimsenebileceğine dair spesifik bir araştırma tespit edilmemiştir. Bu çalışmada, ahlâkî gelişim evrelerinde altın kuralın nasıl konumlandırılabilirliği incelenerek, psiko-gelişimsel açıdan kuralın kapsamının teorik olarak analiz edilmesi amaçlanmaktadır. Ahlâkî gelişim yolculuğu tipik olarak benmerkezcilikten özgeciliğe doğru geçiş göstermektedir. Başlangıçta, ahlâkî davranışlar büyük ölçüde kişisel çıkarlar tarafından yönlendirilmekte; ancak ahlâkî karakter geliştikçe, karşılık beklentisinden bağımsız olarak var olan özgeci motivasyonlar giderek daha önemli hale gelmektedir. Bu bağlamda araştırmanın temel vargısı, altın kuralın doğasında bulunan empati vurgusunun, daha yüksek düzeyde ahlâkî olgunluğa ulaşmış bireyler ve topluluklar için daha geçerli olduğu, ahlâkî açıdan daha az gelişmiş olanların ise karşılıklılığa daha fazla odaklanma eğiliminde olduğudur.

Anahtar Kelimeler: Din Psikolojisi, Ahlâk Psikolojisi, Ahlâk, Altın Kural, Özgecilik.

&

Abstract: The principle of treating others as one wishes to be treated, commonly referred to as the golden rule of ethics, is a widely recognized standard across various cultures and historical epochs. This principle provides numerous advantages regarding the efficacy of moral frameworks. By prompting individuals to consider the emotions and viewpoints of others, the golden rule fosters the cultivation of empathy, enhances interpersonal relationships, and encourages a culture of kindness. Among the many rules that apply in social relationships, it is important to recognize the expectation of reciprocity in this principle. Despite extensive research on both the golden rule and moral development separately, no study has been detected that specifically examines how individuals adopt this principle with varying motivations across developmental stages. This study theoretically analyses the golden rule from a psycho-developmental perspective, exploring how it functions within moral development frameworks. The journey of moral development typically transitions from self-centeredness to altruism. Initially, moral actions are largely driven by self-interest; however, as moral character evolves, altruistic motivations that exist independently of the expectation of reciprocation become increasingly significant. In this context, the main conclusion of the study is that the emphasis on empathy inherent in the Golden Rule is more applicable to individuals and communities that have reached a higher level of moral maturity, whereas those who are less morally developed tend to focus more on reciprocity.

Keywords: Psychology of Religion, Moral Psychology, Morality, Golden Rule, Altruism.

Atıf/Cite as: Koçak, Ali. “Ahlakın Altın Kuralına Dair Psikogelişimsel Bir Açıklama”. *Dergiabant* 13/1 (Mayıs 2025), 97-108. doi: 10.33931/dergiabant.1621343

İntihal-Plagiarism/Etik-Ethic: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal içermediği, araştırma ve yayın etiğine uyulduğu teyit edilmiştir. / This article has been reviewed by at least two referees and it has been confirmed that it is plagiarism-free and complies with research and publication ethics. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/dergiabant/policy>

Copyright © Published by Bolu Abant İzzet Baysal University Faculty of Theology, Since 2013 – Bolu

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Ali Koçak, Şirnak Üniversitesi, alikocak@sirnak.edu.tr.

1. Giriş

İnsan davranışları geçmişten günümüze farklı bilimsel disiplinlerin araştırmalarına konu olmuştur. Her disiplin kendi çizgisi doğrultusunda bir perspektif benimsemiş ve insana dair gerçekliklere ilişkin birçok görüş ortaya çıkmıştır. İnsan davranışlarını anlamlandırmaya çalışan bu disiplinlerin birçoğu, insanın duygu, düşünce ve davranışlarını konu edinen psikoloji biliminin verilerinden faydalanmaktadır. Bu gerekçeyle psikolojinin, yaşamın farklı alanlarındaki insan davranışlarını konu edinen sosyoloji, antropoloji din ve etik gibi birçok bilimsel disiplinle kaçınılmaz bir ilişki içinde olduğunu söylemek güç değildir. Bireyin sosyal ve doğal çevresiyle olan ilişkilerinde açığa çıkan ahlâkî davranışlar da psikolojinin inceleme alanına girmektedir. İnsanın ahlâkî kararları nasıl aldığı, ahlâkî gelişim sürecinin nasıl ilerlediği ve ahlâkî karakterin nasıl şekillendiği gibi sorulara genellikle ahlâk psikolojisi alanında yanıtlar aranmaktadır.

Ahlâk psikolojisi alanında, ahlâkî davranışların doğası betimsel olarak ele alınırken iyi ve kötünün kaynağı ve ölçütleri gibi problemlerle doğrudan ilgilenilmemektedir. Ahlâkî gelişim süreciyle ilgili araştırmalarda “İyi bir insan olmanın yolu nedir?” şeklinde bir soruya yanıt aramaktan ziyade çoğunlukla bireyin karakter gelişiminin nasıl ilerlediğine dair bir harita sunarak diğer disiplinlere veri sağlanmaktadır. Bu doğrultuda psikoloji ile ahlâk felsefesi arasında doğal bir ilişkinin bulunduğu varsayılabilir. Ahlâk felsefesinde ise ahlâkîliğin ölçütleri, iyinin ve kötünün kaynağı gibi sorunlar ele alınmaktadır.

Geçmişten günümüze ahlâkîliğin ölçütüyle ilgili en çok dile getirilen ifadelerden biri ahlâkın altın kuralıdır. Bilindiği üzere bu kurala göre birey, kendisine nasıl davranılmasını isterse başkalarına da benzer şekilde davranmalı veya kendisine yapılmasını istemediği şeyi kendisi de başkalarına yapmamalıdır. Bu çizginin, ahlâkî davranışın bir ölçütü olarak pek çok kültürde benimsendiği söylenebilir.² Hatta bu kuralın en yaygın kabul gören ahlâkî ilke olduğuna dair görüşler mevcuttur.³ Altın kural, ahlâkî ilkelerin işlevselliği açısından çeşitli olumlu etkiler sunmaktadır. Bireyleri başkalarının duygularını ve bakış açılarını dikkate almaya teşvik ederek empatiyi geliştirmeye zemin hazırlayan kural, bu yönleriyle kişiler arası ilişkileri geliştirmeye ve nezaket kültürünü teşvik etmeye katkı sağlamaktadır. Bu ilkeye bağlı kalarak, bireyler başkalarına adil ve dürüst davranma konusunda daha özenli olabilmekte ve bu da daha uyumlu bir sosyal ortam oluşturabilmektedir.

Altın kural her ne kadar karşılıksız empatiyi vurgulasa da içerdiği karşılıklılık vurgusu gerekçesiyle kuralın eleştirildiği yönler de bulunmaktadır. Kural, özgeci bir motivasyon aşılama işlevi taşımakla birlikte bunu belirli şartlarda “karşılıklı” şekilde sağlamayı amaçlamaktadır. Burada altın kuralın karşılıklılıktan bağımsız olarak işlevsel olabilmesi için ahlâkî açıdan belirli düzeyde bir gelişim seviyesine ulaşmış bireylerin çoğunlukta olması gerektiği söylenebilir. Nitekim altın kuralın karşılıksız bir empatiyi vurguladığı anlamı, her ahlâkî gelişim seviyesi için uygunluk taşımamaktadır. Kural, özellikle ahlâkî gelişimin ilk evrelerinde etik davranış ve ahlâkî eğitim için iyi bir başlangıç noktası olarak işlev görse de ahlâkî muhakeme sürecinin nihai hedeflerinden ziyade bir temel olarak görülebilir. Nitekim bireyler, başlangıçta haklara genellikle benmerkezci bir gözle bakmakta ve öncelikle neyi almaya hakları olduğuna odaklanmaktadır. Ahlâkî açıdan olgunlaştıkça, verme ve almanın birbirinden ayrılmaz olduğunu birey kavramaya başlamaktadır. Ahlâkî düşünme tarzındaki bu dönüşüm, ahlâkî muhakemenin benmerkezci bakış açısından sosyal farkındalığı daha yüksek bakış açılarına geçişin bir göstergesi niteliğindedir. Bir temelin binayı desteklemesi ancak bütün yapıyı oluşturmaması gibi altın kural da ahlâkî gelişim sürecine zemin oluşturarak olgunlaşmaya imkân sağlayabilir. Bu bakış açısından hareketle, ahlâkın altın kuralı, ahlâkî gelişim sürecindeki hangi evrelerin niteliklerine tekabül etmektedir? Karşılıklı fayda ilkesiyle karşılıksız ahlâk arasındaki düzlemde altın kuralın konumu ne düzeyde ve hangi olası gerekçelerle “altın” olarak anılmaktadır? Bu araştırmada söz konusu sorulara ahlâk psikolojisi ve gelişim psikolojisi literatürü kapsamında yanıtlar aranmaktadır. Araştırma kapsamında ahlâkın altın kuralına dair farklı

² Moojan Momen, *The Phenomenon of Religion: A Thematic Approach* (Oxford: Oneworld Publications, 1999), 344.

³ Richard T. Kinnier vd., “A Short List of Universal Moral Values”, *Counseling and Values* 45/1 (2000).

zaman ve kültürlerdeki değişler ele alınmakta ve bu kuralın işaret ettiği davranış özelliğinin ahlâk gelişimi sürecinde hangi gelişimsel özelliklerle benzerlik taşıdığı tartışılmaktadır.

2. Yöntem

Bu teorik analizde, ilk olarak ahlâkî gelişimin psikolojisine dair birincil kaynaklara ulaşılmış, ardından altın kuralın doğasına ilişkin araştırmalar ve altın kuralın olası dezavantajlarına yönelik değerlendirmeler içeren araştırmalar incelenmiştir. Bu kaynaklar ışığında, altın kuralın benimsenmesiyle ilişkili motivasyonların ahlâkî gelişimin farklı evrelerinde farklı anlamlar taşıyabileceği düşüncesi, ahlâkî gelişim teorileri ve altın kuralın eleştirisi bağlamında tartışılarak temellendirilmiştir.

3. Ahlâkın Altın Kuralı

İnsanın ahlâkî davranışları için bir rehber niteliği taşıyan altın kurala göre, birey kendisine yapılmasını istemediğini kendisi de başkalarına yapmamalı ya da kendisine nasıl davranılmasını isterse kendisi de başkalarına o şekilde davranmalıdır. Hem olumlu hem de olumsuz yönelimli olduğundan kapsamlı bir yol göstericilik niteliği taşıyan bu düstur, geçmişten günümüze farklı zaman dilimlerinde, farklı kültürlerde genel kabul görmüş bir anlayıştır.⁴ Neredeyse birçok dinin davranış kurallarına işlemiş olan bu anlayışın bilinen dinlerden önce de var olduğuna dair görüşler mevcuttur. Altın kuralın kökeninin nereye dayandığı tam olarak bilinmemekle birlikte evrimsel sürecin bir ürünü olduğunu ileri süren görüşlerin varlığı bilinmektedir. Nörobilim uzmanı Pfaff⁵ *The Neuroscience of Fair Play: Why We (Usually) Follow the Golden Rule* adlı kitabında, doğuştan gelen ve ön beyinde yer alan bazı mekanizmaların insanı etik davranmaya yönelttiğini öne sürmektedir. Green,⁶ etik davranma potansiyelinin doğamızda var olduğuna dair görüşler ile birçok dinde altın kurala verilen önem bir araya getirildiğinde din ve kültürün doğamızı tamamladığı yorumunun yapılabileceğini belirtmektedir. Altın kuralın kökeninin nereye dayandığına dair görüşler çeşitlilik arz etmekle birlikte, bu problem, araştırmanın kapsamı dışındadır.

Altın kurala işaret eden özdeyişlerin yaygın varlığı pek çok kültürde bu kuralın kabul gördüğüne yönelik bir çıkarım yapmayı kolaylaştırmaktadır. Hindu kutsal metinlerinden Mahabharata'da "Gerçek erdemin özü şudur: Kendine nasıl davranılmasını istiyorsan başkalarına öyle davran. Sonradan sana yapmasını istemeyeceğin bir şeyi komşuna yapma" şeklinde ifadeler yer almaktadır.⁷ Zerdüşt metinlerinden Dadistan-i Dinik 94:5'te "İnsanın doğası, ancak kendi benliği için iyi olmayan ne varsa, onu diğerine yapmaması gerektiğinde iyidir." şeklinde bu duruma işaret edilmektedir.⁸ Talmud, Seder Mo'ed, Shabbath, 1:31a "kendinize kötü gelen bir şeyi, komşunuza yapmayın. Bu, Tevrat'ın tamamıdır, gerisi bunun yorumudur." denilmektedir.⁹ Levililer 19:18'de "Öç almayacaksın. Halkından birine kin beslemeyeceksin. Komşunu kendin gibi seveceksin."¹⁰ Matta 7:12'de "İnsanların size nasıl davranmasını istiyorsanız, siz de onlara öyle davranın. Çünkü Kutsal Yasa'nın ve peygamberlerin söylediği budur."¹¹; Luka 6:31'de "İnsanların size ne yapmalarını istiyorsanız, siz de onlara öyle yapın." şeklinde buyruklar yer almaktadır.¹² Hz. Muhammed "Hiçbiriniz kendisi için istediğini mümin kardeşi için de istemedikçe iman etmiş olmaz." şeklindeki sözüyle altın kuralın işaret ettiği standardı imanın bir gerekliliği olarak vurgulamaktadır.¹³

⁴ Grace Young, "Golden Rule", *Encyclopaedia Britannica*, (Erişim 21 Aralık 2024). ; Bill Puka, "The Golden Rule" , *Internet Encyclopedia of Philosophy*, (Erişim 21 Aralık 2024).

⁵ Donald W. Pfaff, *The Neuroscience of Fair Play: Why We (Usually) Follow the Golden Rule* (New York: Dana Press, 2007),

⁶ William Scott Green, "Wired for Reciprocity": Some Concluding Reflections", *The Golden Rule: The Ethics of Reciprocity in World Religions*, ed. Jacob Neusner-Bruce Chilton (London: Continuum, 2008), 170.

⁷ Michael Shermer, *İyiliğin ve Kötülüğün Bilimi* (İstanbul: Varlık Yayınları, 2007), 33.

⁸ Momen, *The Phenomenon of Religion: A Thematic Approach*, 344.

⁹ Momen, *The Phenomenon of Religion: A Thematic Approach*, 344.

¹⁰ *Kitabı Mukaddes* (İstanbul: Kitabı Mukaddes Şirketi, 2006), Lev. 19:18.

¹¹ *Kitabı Mukaddes*, Mat. 7:12.

¹² *Kitabı Mukaddes*, Luk. 6:31.

¹³ Buhari, "İmân" 7; Müslim, "İmân" 71-72.

Epiktetos “Kişi, katlanmaktan bizzat kaçındığı şeyi başkalarına dayatmaya kalkışmamalıdır.”¹⁴, Thomas Hobbes “Kişi, kendisine yönelik olduğunda sakıncalı bulacağı bir şekilde başkalarına davranmaktan kaçınmalıdır.”¹⁵, Baruch Spinoza “Başkaları için istemediğin şeyi kendin için de isteme.”¹⁶, John Stuart Mill “Birine sana yapılmasını istediğini yap ve komşunu kendin gibi sev kuralları, faydacı ahlâkın ideal yetkinliğini ortaya koyar.”¹⁷, Pyotr Kropotkin “Kişi, benzer bir durumda kendisine nasıl davranılmasını istiyorsa, başkalarına da öyle davranmalıdır.”¹⁸ şeklinde altın kurala atıfta bulunan pek çok özdeyiş bulunmaktadır. John Locke ahlâkın en temel kuralı ve toplumsal erdemlerin temeli olarak “insanın, başkasına, kendisine davranılmasını istediği gibi davranması gereğinden” söz etmiştir.¹⁹ Burada ifade edilenler dışında da altın kurala işaret eden pek çok anlayışın bulunduğunu söylemek mümkündür. Altın kural genel bir deyişle ahlâkın temeli olarak görülmekte²⁰ ve bu kuralın içerdiği anlamı herkesin kolaylıkla idrak edebileceği düşüncesi ön plana çıkmaktadır.

Altın kuralın olumlu ve olumsuz ifade şekilleriyle ilgili farklı yönlü iddiaların bulunduğu bilinmektedir. “Başkalarının sana nasıl davranmasını istiyorsan, sen de başkalarına benzer şekilde davranmalısın” şeklindeki olumlu ifade, Mill’in²¹ “fayda etiğinin ruhu” olarak belirttiği karşılıklılığı da içermektedir. Diğer yandan “Sana yapılmasını istemediğin bir şeyi, sen de başkalarına yapma” şeklindeki olumsuz anlamlı ifadede karşılıklık anlamı yer alsa da olumlu anlamlı ifadede yer alan “aktif olarak iyilik yapmaktan” ziyade “zarar vermeme” gayretinin ön planda olduğunu söylemek mümkündür. Benzer şekilde, “yap” odaklı ifadede olumlu davranışlar teşvik edilmekte ve proaktif bir yaklaşım önerilmekteyken “yapma” odaklı ifadede kaçınılması gereken davranışlara işaret edilmekte ve sınırların korunmasına dikkat çekilmektedir. Dahası, olumlu ifadede başkalarına karşı nasıl davranılacağı hususunda bireyin beklentilerinin belirleyiciliği söz konusuken olumsuz ifadede zarar görmeme ilkesi daha ön plandadır. Bireysel beklentilerin farklılaşabileceği göz önüne getirildiğinde “zarar görmek istememe” daha kapsayıcı bir tutum olabilir. Her iki ifade birbirinin bütünleyicisi konumunda olsa da bu ifadelerin kapsamlarının bahsedilen farklarla birbirinden ayrılabilirliğini söylemek mümkündür.

Altın kuralla ilgili başka bir karmaşa, bireyin davranışlarının başkalarının davranışlarına olan bağlılığıyla ilişkilidir. Özünde empatiyi içerse de altın kuralın kendi içinde farklı motivasyonları barındırması bu ilişkiyle mümkündür. Başkalarının iyi davranışları karşısında bireyin de iyi davranması gerektiği düşüncesi altın kuralın yaygın bilinen anlamıdır. Ne var ki başkalarının kötü davranışları karşısında bireyin nasıl davranması gerektiğiyle ilgili yaklaşımlar farklılıklar içermektedir. Bunlardan biri Konfüçyüs, Cicero ve diğer pek çok kişi tarafından savunulan karşılıklı denge ilkesi olarak bilinen ve “gümüş kural” olarak anılan ilkedir. Bu kurala göre başkalarının iyi davranışları ödüllendirilmeli ancak kötü davranışları ödüllendirilmemelidir.²² Diğer yandan altın kurala göre kötü davranışlara karşı da iyi davranılmalıdır. Altın kuralın işaret ettiği tutum özelliği İslamiyet’te ve Hristiyanlık’taki temel düsturlardan biridir ki Kur’an-ı Kerim’de ve İncil’de bu hususa yönelik ifadeler bulunmaktadır:

*“İyilikle kötülük bir olmaz. Kötülüğü en güzel bir şekilde sav. Bir de bakarsın ki, seninle arasında düşmanlık bulunan kimse sanki sıcak bir dost oluvermiştir. Bu güzel davranışa ancak sabredenler kavuşturulur. Buna ancak (hayırdan ve olgunluktan) büyük payı olanlar kavuşturulur.”*²³

*“Fakat ben size derim: Kötüye karşı koma; ve senin sağ yanağına kim vurursa ona ötekini de çevir. Ve eğer biri seninle mahkemeye gidip senin gömleğini almak isterse ona abanı da bırak. Ve kim seni bir mil gitmeye zorlarsa, onunla iki mil git. Senden dileyene ver, senden ödünç isteyenenden yüz çevirme. “Sen komşunu sevecek ve düşmanından nefret edeceksin” denildiğini işittiniz fakat ben size derim: Düşmanlarınızı sevin ve size eza edenler için dua edin...”*²⁴

¹⁴ Shermer, *İyiliğin ve Kötülüğün Bilimi*, 34.

¹⁵ Thomas Hobbes, *Leviathan veya Bir Din ve Dünya Devletinin İçeriği, Biçimi ve Kudreti* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2007), 194.

¹⁶ Benedictus Spinoza, *Etika* (Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 2011), 254.

¹⁷ John Stuart Mill, *Faydacılık* (İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2017), 41.

¹⁸ Pyotr Alekseyeviç Kropotkin, *Anarşist Ahlâk* (İstanbul: Kaos Yayınları, 2013), 33.

¹⁹ John Locke, *İnsan Anlığı Üzerine Bir Deneme* (İstanbul: Ara Yayıncılık, 1992), 73.

²⁰ Nathan Cofnas, “The Golden Rule: A Naturalistic Perspective”, *Utilitas* 34/3 (2022), 262.

²¹ Mill, *Faydacılık*.

²² Tullberg Jan, *The Golden Rule of Benevolence versus the Silver Rule of Reciprocity* 3 (2012), 20.

²³ Kur’an-ı Kerim Meâli, çev. Halil Altuntaş – Muzaffer Şahin (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2011), Fussilet 41/34-35.

²⁴ *Kitabı Mukaddes*, Mat. 5:39-44

Altın kural söyleminde yer alan empati, affedicilik ve yardımlaşma vurgusu toplumsal tekamülün devamlılığı açısından önemlidir. Nitekim bu ahlâkî yasaya göre yaşayan ve iyi bir insan olmaya çalışan her birey, toplumsal tekamüle katkı sağlayabilir. Altın kural, kişiye kendini başkalarının yerine koymasını öğütlediğinden, karşılıklı yardımlaşma ve affetme eğilimleri gibi ahlâkî kuralların temeli olarak görülür. Bu durum ise ilişkileri güçlendirerek çatışma ihtimallerini azaltır. Bu olumlu çıktılarının yanında altın kuralın getirebileceği bazı risklerin bulunduğu da bilinmektedir. İyi niyetin ve empatik düşünmenin olumlu etkiler yaratacağı düşüncesiyle kenara itilen olumsuz ihtimallerden biri kötü davranışları cömertçe affetmenin antisosyal davranışların tekrarı için teşvik edici olabileceğiyle ilgilidir.²⁵

Kötülüğe iyilikle karşılık verme anlamını da içinde barındıran altın kuralın gerçekten de iyi bir davranış kuralı olmayabileceğini savunanlardan Gert, altın kural harfi harfine anlaşılıp uygulanacak olursa polislerin suçluları yakalamamaları, yargıçların da onları cezalandırmamaları gerektiğine dikkat çekmiştir.²⁶ Bu tarz görüşler altın kurala dair onca pozitif olasılığın yanında bazı olumsuz ihtimallerin varlığını da göz ardı etmemek gerektiğini akla getirmektedir.

Freud, altın kuralın dayandığı *agape* (fedakârlık) sevgisinin, insanın *eros* (cinsel) ve *storge* (ailevi) sevgisi gibi doğal eğilimlerine ters düştüğünü ileri sürmüştür.²⁷ Freud'a göre herkesi sevmek mümkün değildir ve sevginin hak edilmesi gerekir. Ayrıca ona göre düşmanları sevmek emri insan doğasına aykırı bir durumdur. İnsan doğası, içgüdülerin belirleyiciliğine bağlı olup içgüdülerin baskılanması ve ertelenmesi ahlâkî kuralların kökenlerini oluşturur. Uygarlık, bireylerden içgüdüsel arzularından vazgeçmelerini ister. Ahlâkî kurallar da bu doğrultuda işler ve bu kurallara uyum ilk olarak dışsal zorlamayla gerçekleşir. Altın kural da bu noktada bireyin kendi arzularından vazgeçip başkalarına karşı özverili ve fedakârca davranma yönünde bir gereklilik sunar. Ahlâkın altın kuralına uygun davranış, ancak olgunlaşmış bir benlikte içselleştirilmiş ahlâkî değerlerle mümkün olabilir. Aksi takdirde altın kuralın gereklilikleri ile bireyin içgüdü ve arzuları hep çatışma halinde olacak ve ahlâkî davranışlar "zorlama" ile açığa çıkabilecektir.²⁸ Dışsal ahlâkî talepler ile insan doğası arasındaki bu gerilim, ahlâkî motivasyona dair daha detaylı sorgulamaları beraberinde getirmektedir.

Freud'un ahlâkî kuralların içselleştirilmesiyle ilgili düşüncelerine benzer şekilde Nietzsche de ahlâkî davranışları kişinin kendi arzusuyla gerçekleştirmesinin aslolduğunu, dışsal uyarımların açığa çıkardığı ahlâkî davranışların *köle ahlâkının* bir niteliği olduğunu ifade etmiştir. Nitekim köle ahlâkı, davranışın gerçekleştirilmesine yönelik içsel motivasyondan ziyade başkaları ya da dışsal motivasyonlarla davranış sergileme ile karakterizedir. Davranışın gerekçelendirmesini kendi yapan ya da kendi içsel motivasyonunda taşıyan ise üst insandır.²⁹

İnsanın iyi davranışın motivasyonunu içsel gerekçeleriyle oluşturmasıyla ilgili görüşlerin en önemlilerinden biri Kant'a aittir. Bilindiği üzere Kant'a göre davranışların zeminindeki motivasyonlar, hipotetik (koşullu) ve kategorik (koşulsuz) imperatif (buyruk) olmak üzere ikiye ayrılır. Bir davranışın ardındaki niyet bir koşula bağlıysa ve belirli bir sonuca ulaşmayı hedefliyorsa, bu niyet "hipotetik imperatif" olarak adlandırılır. Ancak niyet, herhangi bir koşul veya sonuç beklentisinden bağımsız olarak, sadece "doğru" olduğu için yapılması gereken bir davranışa yönelikse, bu "kategorik imperatif"tir. Ahlâkî açıdan koşulsuz davranışlar koşullu davranışlardan daha güçlü referanslardır. Bu açıdan akla ve evrensel ahlâkî ilkelere dayanan kategorik imperatif, şartlara ve öznel duygulara bağlı

²⁵ Jan, *The Golden Rule*, 20.

²⁶ Bernard Gert, "Morality versus Slogans", *Center for the Study of Ethics in Society Papers*, 3/2 (1989).

²⁷ Sevginin türleri olarak bilinen *agape*, *eros*, *philia* ve *storge* gibi kavramlar Antik Yunan dilinden gelmekte ve çeşitli sevgi türlerine karşılık gelmektedir. *Agape*, genellikle ilahi sevgiyle ilişkilendirilen özverili, koşulsuz sevgidir. Diğer yandan *Eros*, romantik veya cinsel aşkı ve arzuyu temsil eder. *Philia* derin dostluk ve kardeşlik bağlarını tanımlarken *Storge* ise özellikle ebeveynler ve çocuklar arasındaki doğal ailevi sevgi ve şefkati ifade etmektedir. Bu kavramlarla ilgili daha detaylı bilgi için bakınız: Alan Soble. *Eros, Agape, and Philia: Readings in the Philosophy of Love*. (New York: Paragon House, 1989).

²⁸ Sigmund Freud. *Uygarlık, Din ve Toplum*, çev. Selçuk Budak (Ankara: Öteki Yayınevi, 1999).

²⁹ Friedrich Nietzsche, *Ahlakın Soykütüğü: Bir Polemik*, çev. Zeynep Alangoya. (İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2004), 29-30.

olan hipotetik imperatife göre daha kapsayıcı bir ahlâkî rehberdir.³⁰ Altın kurala göre kişi kendisine nasıl davranılmasını ya da davranılmamasını istiyorsa başkalarına da öyle davranmak zorunda olduğundan, bir koşulluluk söz konusudur ve “altın kural” empatik bir amaç için olsa bile kategorik imperatif kadar güçlü bir ilke değildir. Sınırlılıklarına rağmen altın kural, çeşitli motivasyonlarla ahlâkî davranış arasında köprü kurmaya çalışan ve yaygın olarak kabul gören bir etik ilke olmaya devam etmektedir.

Kuralın kategorik imperatif kadar güçlü olmaması, onun yaygın şekilde kabul görmesine engel teşkil etmemektedir. Altın kuralın empatik eğilimleri ve diğer pro-sosyal davranışları yaygınlaştırma gayesi oldukça basit ve herkes tarafından anlaşılabilir bir açıklığa sahiptir. Neredeyse her kültürde kabul görmesi ise onun gerekçelendirilmesini kolaylaştırmakta ya da herhangi bir gerekçelendirmeye ihtiyaç olmadığını göstermektedir. Bununla birlikte teorik olarak her kültürde kabul görmüş olan altın kuralın pratikte somut davranışlara dönüşmesi her şartta mümkün olmamaktadır. Kaldı ki her bireyin altın kuralın işaret ettiği diğerkamlik seviyesinde bir ahlâkî hassasiyete sahip olmadığını söylemek zor değildir. Hal böyleyse altın kuralın özünde yer alan empatik eğilimin tezahürü için belirli düzeyde bir ahlâkî olgunluğun gerekli olduğu söylenebilir. Zira ahlâkî gelişimin doğasına dair ortaya atılmış pek çok kuramda bu gerekliliğe alan açabilecek görüşler bulunmaktadır.

Piaget ve Kohlberg gibi ahlâkî gelişim teorisyenlerinin görüşleri göz önüne getirildiğinde, ilk gelişim evrelerinin çoğunlukla karşılıklılık içerdiği, üst gelişim evrelerinin ise karşılıklıktan ziyade empati ve karşılıksız yardımlaşma gibi anlam içeriklerine tekabül ettiği dikkat çekecektir.³¹ Buradan hareketle altın kuralın işlevsellik kazanması, ahlâkî açıdan gelişmişlik varsayımını gerektirmektedir. Eğer ki ahlâkî açıdan yeterince olgunlaşmamış birey ve topluluklar söz konusu ise altın kuralın karşılıklılık vurgusu daha ön planda olacaktır. Cofnas’ın bu konudaki ifadeleri oldukça açıklayıcıdır:

“Herkesin, her koşulda, bir dereceye kadar “Biri sana bunu yapsa hoşuna gider miydi?” telkinlerine duyarlı olduğu söylenemez. Bazı insanlar ilgili duygusal tepkiden yoksundur. İnsanlardan kendilerini kurbanlarının yerine koymalarını istemenin değeri, bunun insanları her zaman zararlı eylemlerden vazgeçmeleri için ‘bir dereceye kadar’ motive etmesi değil, gerekli duygusal ve bilişsel eğilimlere sahip olan insanlar için bazen işe yaramasıdır.”³²

Cofnas’ın bu ifadelerinden hareketle söylenebilir ki, duygusal empati veya perspektif alma konusunda herkes aynı kapasiteye sahip değildir. Bireylerin empatik yetenekleri ve duygusal duyarlılıklarının önemli farklılıklar gösterebildiği yaygın bir kanıdır. Belirli kişilik bozukluklarına veya psikopatik özelliklere sahip olan bireylerde çeşitli duygusal yeteneklerde azalmalar görülebilmektedir. Anlaşılacağı üzere Cofnas da altın kuralın işlevliliğini, insanları zararlı eylemlerden vazgeçirmeye değil ahlâkî açıdan gerekli duygusal ve bilişsel yetkinliğe ulaşmış kişiler için toplum yanlısı motivasyonlar üretebilme olasılığına bağlamaktadır.

Empatik kapasitenin bireylere göre farklılıklar göstermesi, olumlu sosyal davranışların altında yatan mekanizmalar hakkında birtakım soruları gündeme getirmektedir. Batson ve arkadaşlarının araştırma bulguları, empatik davranışların ardındaki motivasyonlar hakkında ayırım yapma imkânı sunmaktadır.³³ Söz konusu araştırmada başkalarının acı çektiğine şahit olan bireylerin yaşadıkları duygusal deneyimler ele alınarak, bu deneyimlerin hangi türde yardım davranışlarını açığa çıkardığı tespit edilmeye çalışılmıştır. Kişisel sıkıntının³⁴ bencilce yardım etme motivasyonuna, empatinin ise özverili yardım etme

³⁰ Immanuel Kant, *Ahlâk Metafiziğinin Temellendirilmesi / Grundlegung Zur Metaphysik der Sitten*, çev. Ioanna Kuçuradi (Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu, 2002). ; Immanuel Kant, *Pratik Aklın eleştirisi / Kritik der Praktischen Vernunft*, çev. Ioanna Kuçuradi (Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu, 2002).

³¹ Lawrence Kohlberg, “Moral Stages and Moralization: The Cognitive-developmental Approach”, *Moral Development and Behavior: Theory, Research and Social Issues*, ed. Thomas Lickona (United States of America: Hold, Rinehart and Winston, 1976), ; Jean Piaget, *Çocuğun Ahlâkî Yargısı* (İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2015).

³² Cofnas, “The Golden Rule”, 269.

³³ Daniel Batson vd. “Influence of Self-reported Distress and Empathy on Egoistic versus Altruistic Motivation to Help.” *Journal of Personality and Social Psychology* 45/3 (1983).

³⁴ “Kişisel sıkıntı” kavramı için yazarların kullanımı “personal distress” şeklindedir. “Personal distress” kavramı, “bir başkasının kaygı, üzüntü veya herhangi bir rahatsızlık durumuyla karşılaşan birinin kendisinin de bu tür duygular hissetmesi” anlamına gelmektedir. Kişinin kendi duyduğu sıkıntı ya da rahatsızlık, duruma göre karşısındaki kişiyle kurabileceği empatiye engel teşkil edebilmektedir. Bu kavram, çeşitli araştırmalarda “kişisel sıkıntı” ya da “kişisel rahatsızlık” şeklinde çevrilmiş olup burada “kişisel

motivasyonuna yol açtığını bulmuşlardır. Araştırma bulguları, bu duruma ek olarak yardım etmenin maliyetinin arttığı durumlarda da bencil yardım etme motivasyonunun arttığını göstermektedir. Söz konusu bulgular ışığında empatik davranma konusunda davranışın ardında yatan durumsal faktörlerin belirleyiciliğinin fazla olduğunu söylemek mümkündür. Duygusal tepkiler ve ahlâkî davranış arasındaki ilişki, empatik tepkilerin azaldığı durumları inceleyen çalışmalarla daha da aydınlatılmaktadır. Empatik tepkilerdeki bu değişimler, duygusal kapasite ile ahlâkî yargı arasındaki karmaşık etkileşimle ilgili bazı soruları akla getirmektedir.

Trémolière ve Djeriouat³⁵, sadist özelliklerle ahlâkî yargı faaliyetleri arasındaki ilişkiyi inceledikleri araştırmalarında, yüksek düzeyde sadist eğilimlere sahip olan bireylerin ahlâkî yargıda failerin sorumluluklarını aza indirdiklerini, bunun da kurbanların acılarına karşı daha az duygusal tepki verdikleri anlamında yorumlanabileceğini belirtmişlerdir. Bu durumu, daha az duygusal empatiye sahip olanların ahlâkî muhakeme yeteneğinden tamamen yoksun olduğu şeklinde yorumlamak güçtür. Her ne kadar bilişsel ve duygusal olgunluk ahlâkî olgunlaşmayı garanti etmese de ahlâkî karakterin olgunlaşma sürecinin duygusal yetkinlikle yakından ilişkili olduğu söylenebilir. Ahlâkî gelişim sürecinin alt evrelerinde daha benmerkezci duygular yoğunluktayken empati, şefkat ve adalet gibi duygular daha üst evrelerde belirginleşmektedir. Karşılıklı faydadan karşılıklı özgeciliğe geçişle birlikte ahlâkî karakter de olgunlaşma nitelikleri göstermeye başlamaktadır.

4. Ahlâkî Gelişim ve Karşılıklı Fayda

Ahlâkî değerlerin öğretilmesi birçok kültürde sosyalleşmenin temel adımlarından biri olarak görülür ve gelişim çağındaki çocuklar her şartta “iyi” davranmak üzere eğitilir. Eğitim ve öğretim deneyimlerinin yanı sıra davranışlara verilen tepkiler de dahil olmak üzere dış etkiler, bir çocuğun gelişiminin yörüngesine önemli ölçüde katkıda bulunur.³⁶ Bununla birlikte, bir çocuğun vicdanının olgunlaşmasıyla kendi davranışlarını dış denetimden bağımsız olarak düzenleme kapasitesi, ahlâkî gelişim çerçevesinde olgunlaşmanın göstergeleri olarak yorumlanabilir.

Çocukluk ve ergenlik dönemindeki bilişsel ve duygusal olgunlaşmanın karmaşık dinamiklerini, özellikle de ahlâkî muhakemenin dönüşümünü keşfetmek için kapsamlı araştırmalar yapıldığı bilinmektedir. Psikologların ve psikiyatristlerin ahlâkî gelişimle ilgili bakış açılarının, kendi psikoloji ekollerinin olgulara yaklaşım tarzlarıyla uyumlu olduğu açıktır. Örneğin, Kohlberg ve Piaget gibi teorisyenler davranışın bilişsel boyutlarını, özellikle de ahlâkî muhakemeyi vurgularken, Freud ve Erikson gibi psikanalistler daha çok duygusal etkilere odaklanmışlardır. Söz konusu isimlerin ahlâkî gelişime dair görüşleri, belirli yönler açısından paralellikler içermektedir. Bu kesişim alanları çoğunlukla ahlâkî tutumlardaki bencillik-özgecilik düzlemiyle ilgilidir. Bunun en belirgin örnekleri Piaget, Kohlberg ve Gilligan’ın ahlâkî gelişim teorilerinde³⁷ görülebilir.

Piaget’nin ahlâkî gelişim teorisindeki dışsal kurallara bağlılık dönemi ile ahlâkî özerklik döneminin farklılaşan özelliklerinden biri bencillik-özgecilik ikilemiyle yakından ilişkilidir. Nitekim dışsal kurallara bağlılık dönemi olarak adlandırılan 6-12 yaş arasındaki çocuklarda ahlâkî kuralların henüz anne-babanın koyduğu kurallarla sınırlı olması ve söz konusu dönemde geçerli olan benmerkezci eğilim,³⁸ o dönemdeki ahlâkî gelişimin öne çıkan özelliklerindendir. Ahlâkî özerklik dönemi olarak adlandırılan 12 yaş sonrası

sıkıntı” kullanımı tercih edilmiştir. Kavramla ilgili detaylı bilgi için bakınız: Daniel Batson. *The Altruism Question: Toward a Social-psychological Answer* (New York: Psychology Press, 1991).

³⁵ Trémolière, Bastien - Hakim Djeriouat. “The sadistic trait predicts minimization of intention and causal responsibility in moral judgment”, *Cognition* 146 (2016).

³⁶ Ross D. Parke - Mary Gauvain, *Child Psychology: A Contemporary View Point* (New York: The McGraw-Hill Companies, 2009), 508.

³⁷ Piaget, *Çocuğun Ahlâkî Yargısı*, ; Kohlberg, “Moral Stages and Moralization: The Cognitive-Developmental Approach” ; Lawrence Kohlberg - Robert A. Ryncarz, “Beyond Justice Reasoning: Moral Development and Consideration of a Seventh Stage”, *Higher Stages of Human Development: Perspectives on Adult Growth*, ed. Alexander, C. N., & Langer, E. J. (New York, NY, US: Oxford University Press, 1990) ; Carol Gilligan, *In a Different Voice : Psychological Theory and Women’s Development* (United States of America: Harvard University Press, 2003).

³⁸ Piaget, *Çocuğun Ahlâkî Yargısı*, 172.

dönemde ise anne-babanın koyduğu kurallardan soyutlanmanın başlaması, empati ve karşılıklı saygı için gerekli olan dürüstlüğü çocuk tarafından keşfedilmesine yer açar. Karşılıklıktan ahlâkî özerkliğe doğru geçişin görüldüğü bu evreyi başlatan düşünce tarzı, zihnin bütün dışsal baskılardan bağımsız olarak bir fikri kabul etmesiyle karakterizedir. Bu gerekçeyle ahlâkî özerklik, yalnızca bireyin kendisine davranılmasını istediği şekilde başkalarına davranmayı istemesiyle mümkün hale gelir.³⁹ Burada ahlâkın altın kuralına olan işaretin ise karşılıklılık düşüncesinden çıkmadan empatik düşünmeye geçilemeyeceğine ilişkin vurgu üzerinden yapıldığı görülebilir. Bireyin yalnızca kendi haklarını koruma gayesi gibi karşılıklılık içeren motivasyonlar, ilk bakışta altın kuralın bütün anlamlarına tekabül ediyor gibi görünse de bu tutumun ahlâkî özerkliğin değil ahlâkî yaderkliğin⁴⁰ bir göstergesi olduğunu söylemek mümkündür.

Piaget'de olduğu gibi Kohlberg'in ahlâkî gelişim teorisinde de⁴¹ gelişim evrelerinde karşılıklıktan empatik eğilime doğru bir geçiş söz konusudur. Kohlberg'in teorisine göre gelenek öncesi, geleneksel ve gelenek sonrası olmak üzere ahlâkî gelişimin üç düzeyi vardır. Bu düzeyler de kendi içinde ikiye ayrılır. Gelenek öncesi düzeyde doğru davranışı tercih etme sebebi ilk evrede otoritenin üstün gücü, ikinci evrede bireysel çıkarlardır. Bu düzeydeki motivasyonlar tamamıyla benmerkezci karakteriyle ön planda olduğundan altın kurala elverişlilik söz konusu değildir. Geleneksel düzeyde ise doğru davranışı tercih etme sebeplerinden ilki başkalarının gözünde iyi bir insan olma ihtiyacıdır. Bu motivasyonun kapsamına altın kuralın karşılıklılık vurgusu içeren yüzeysel anlamı dahil edilebilir. Ahlâkî davranışların özgeci bir şekilde açığa çıkmasına zemin hazırlayan motivasyonların bu evrede belirginlik kazanmaya başlaması, altın kuralın kapsamını da bu evreden başlatmaya imkân vermektedir.⁴² Nitekim altın kuralın işlevsellik kazanacağı gelişimsel evrenin asgari düzeyi geleneksel düzeyin ilk evresidir. Her ne kadar altın kuralın somut karşılıklarından söz etmek mümkün hale gelse de bu evredeki bireyin kendi haklarını korumak adına başkalarının haklarına saygı gösterdiği söylenebilir. Nitekim ahlâk bu evrede henüz karşılıklı ilişkiler bağlamında işlevseldir.⁴³ Bu evrede altın kuralın kapsamı başlamış olsa da ahlâkî açıdan bir tür karşılıklılık içermesi nedeniyle, kuralı bu evreyle sınırlandırmak, ona yüklenen anlamı daraltacaktır.

Kohlberg'in teorisinde dördüncü evrenin temel ahlâkî motivasyonu toplumsal kurallara bağlılıktır. Birey, herkesin haklarının korunması için toplumsal kuralların korunması gerektiğine inandığından başkalarına karşı iyi davranır. Bu davranışın altında yatan motivasyon, kişinin hem kendi iyiliği hem de başkalarının iyiliği için ahlâkî davranma gereksinimidir. Her ne kadar bu evrenin karakteristiği geleneksel düzeyin ilk evresine benzese de otoriteye inanç ve başkalarının da hakları gereğince iyi davranma motivasyonu nedeniyle farklılaşmaktadır.⁴⁴ Altın kuralın içerdiği karşılıklı empati anlamından karşılıksız empatik vurguya geçişin bu evrede gerçekleşmeye başladığı söylenebilir. Nitekim bu evreden itibaren kişi, kendi için iyilik yapmaktan ziyade hem kendisi hem de başkaları için iyilik yapma gayesindedir. Bu durum altıncı evrenin belirgin nitelikleriyle de örtüşmektedir çünkü altıncı evrenin temel karakteristiğinde bulunan ve Kant'ın da vurguladığı⁴⁵ "Kendinizi diğerinin yerine koyduğunuzda hala doğruysa doğrudur." şeklindeki anlayış, ahlâkî olgunluğun üst anlamını içerir.⁴⁶ Bu bağlamda Kant'a göre davranışın ahlâkiliği "bireyin kendisine yapılmasını istemesi ya da istememesiyle" değil "evrensel bir ilke olup olmasına göre" değerlendirilebileceği oldukça açıktır. Etzioni'nin de "The New Golden Rule" adlı kitabında vurguladığı üzere iyi bir toplumun ahlâkı, kişisel çıkarların baskınlığıyla değil kapsamlı

³⁹ Piaget, *Çocuğun Ahlâkî Yargısı*, 203-204.

⁴⁰ Yaderklik, dışarıdan gelen buyruklara göre davranma özelliği olup "özerklik karşıtı" anlamını taşımaktadır.

⁴¹ Kohlberg, "Moral Stages and Moralization", 34-35.

⁴² Erikson, altın kuralı ahlâkî sağduyunun en alt noktası olarak görmektedir. Bu yönüyle Kohlberg'in teorisindeki konumlandırma ile Erikson'un görüşlerinin örtüştüğü söylenebilir. bkz. Erik Erikson, "The Golden Rule and the Cycle of Life", *The Study of Lives: Essays on Personality in Honor of Henry A. Murray*, ed. Robert White (New York: Routledge, 2023).

⁴³ Jeffrey Wattle, *The Golden Rule* (New York: Oxford University Press, 1996), 109.

⁴⁴ Kohlberg, "Moral Stages and Moralization", 35.

⁴⁵ Immanuel Kant, *Ahlâk Metafiziğinin Temellendirilmesi*.

⁴⁶ Wattle, *The Golden Rule*, 109.

bir sosyal uyumun sağlanmasıyla dengede kalabilir.⁴⁷ Ahlâkî ilkelere ilişkin ortaya çıkan bu perspektifler, evrensel etik çerçevelerin eleştirel bir şekilde incelenmesine zemin hazırlamaktadır.

Carol Gilligan, cinsiyet yanlılığı, adalet odaklı bakış ve kültürel farklılıkları göz ardı etme gibi gerekçelerle Kohlberg'i eleştirdiği bilinmektedir.⁴⁸ Dahası soyut bir adalet ilkesi gibi genellemelerle ahlâkî davranışı anlamının güçlüğüne vurgulayarak, cinsiyetin ve durumsal ayrıntıların da dikkate alınması gerektiği vurgusu, O'nun altın kural gibi genelleyici bir ilkeye eleştirel yaklaştığının göstergesidir. Ona göre ahlâkî öğretiler kadınları ataerkil sistemdeki yerlerinde tutmak için kullanılmıştır. Kadın-erkek eşitliğinin ortaya çıktığı yeni çağda altın kuralın işlev görmesi için ahlâkî açıdan çökmüş benliklere karşı bir panzehir olarak anlaşılması gerekmektedir.⁴⁹ Nitekim altın kuralın anlam çerçevesi içinde, avantaj gibi görünen bazı dezavantajlar da yer almaktadır. Bu bağlamda Gilligan'ın yaklaşımından altın kuraldaki karşılıklı özgecilik vurgusunun ahlâkî gelişimin alt seviyeleriyle ilişkili olabileceği çıkarımı yapılabilir. Bu eleştirel bakış açıları, özgeci görünen davranışların altında yatan karmaşık motivasyonlara işaret etmektedir.

Cialdini ve diğerleri, empati temelli yardımlaşmayı ele aldıkları araştırmalarında, başkalarına yardım etme davranışının özünde bencil mi yoksa özgeci mi olduğu sorusunu ele almışlardır. Yaptıkları deneyle, yüksek empati düzeyinin katılımcılarda üzüntüye neden olduğunu ve bu üzüntüyü azaltma arzusunun onları yardım davranışlarına sevk ettiğini göstermeyi amaçlamışlardır. Araştırmada, empati odaklı yardım davranışının özgecilikten çok bencillığe dayalı olabileceği görüşünü destekler nitelikte sonuçlara ulaşmışlardır.⁵⁰ Benzer şekilde Tapper de altın kuralın, karşılıksız yardımlaşmayı açıklamada yetersiz kaldığını ifade etmektedir. Ona göre kuralın açıklayamayacağı durumlardan biri, beklentilerden bağımsız olan sosyal sorumlulukların durumudur. Nitekim birey her zaman kendinin veya başkalarının istekleri/beklentileri doğrultusunda değil sorumluluk bilinciyle de yardımlaşma davranışlarına yönelebilmektedir. Tapper ayrıca altın kuralın insanları karşılıksız yardımlaşmaya motive edemeyeceğini belirterek, kuralın dezavantajlarına ilişkin kapsamlı bir değerlendirme sunmuştur.⁵¹ Altın kurala yönelik bu eleştiriler, özgeci motivasyonların doğasına ilişkin temel soruları gündeme getirmektedir.

Belirtmek gerekir ki altın kuralın özgecilik vurgusu ahlâkî karşılıksızlık içeren üst anlamlarından ziyade karşılıklılık içeren belirli düzeylerine yöneliktir. Bu açıdan altın kural, karşılıklı özgecilik ilkelerinden biri olarak görülmektedir.⁵² Karşılıklı özgecilik kavramı Trivers tarafından ortaya atılmış olup "yardım alan kişinin asıl yardım edene karşı özgeci bir jestle karşılık verme şansı varsa, asıl yardım edecek kişinin kendi davranışının bir bedeli olsa dahi bu bedele katlanarak başka bir kişiye yardım etmesi" olarak bilinmektedir.⁵³ Altın kuralın motivasyonel vurgusu karşılıklı ve karşılıksız özgecilik arasında değişiklikler göstermektedir. Ahlâkî karakter olgunlaştıkça karşılıklı özgecilikten karşılıksız empatik eğilime doğru bir geçiş söz konusudur. Hal böyleyken altın kuralın anlamı da sunduğu motivasyona göre farklılaşabilmektedir. Ahlâkî gelişimde karşılıksız davranışların karşılıklılık içeren davranışlara göre daha erdemli olduğu görüşü yaygın bir kanaattir. Bu gerekçeyle altın kurala uymak suretiyle açığa çıkan davranış empati, hoşgörü veya yardımlaşma dahi olsa karşılıklı bir empati, hoşgörü ya da yardımlaşma niyeti içeriyor ise bu, ahlâkî olgunlaşma sürecinin alt basamaklarıyla uygun bir davranış olarak addedilebilir. Ahlâkî gelişim sürecinde davranışların sonuçlarından ziyade niyetlerine göre değerlendirilmesi, ahlâkî açıdan olgunlaşmanın getirdiği bir niteliktir. Burada da altın kuralın empati ve

⁴⁷ Etzioni, Amitai, *The New Golden Rule: Community and Morality in a Democratic Society*. (New York: BasicBooks, 1996).

⁴⁸ Carol Gilligan - Grant Wiggins, *The Origins of Morality in Early Childhood Relationships* (Cambridge, MA, US: Harvard University Press, 1988), 279; Gilligan, *In a Different Voice: Psychological Theory and Women's Development*, 18.

⁴⁹ Carol Gilligan, "Do the Social Sciences Have an Adequate Theory of Moral Development?", *Social Science as Moral Inquiry*, ed. Norma Haan vd. (New York: Columbia University Press, 1983).

⁵⁰ Robert B. Cialdini vd. "Empathy-based Helping: Is It Selflessly or Selfishly Motivated?", *Journal of Personality and Social Psychology* 52/4 (1987).

⁵¹ Alan Tapper, "What is Wrong with the Golden Rule?", *International Journal of Applied Philosophy* 36/2 (2022), 251.

⁵² Shermer, *İyiliğin ve Kötülüğün Bilimi*, 215.

⁵³ Robert L. Trivers, "The Evolution of Reciprocal Altruism", *Quarterly Review of Biology* 46/1 (1971),

hoşgörü gibi davranışları sadece açığa çıkarması değil bu davranışları karşılıktan bağımsızca açığa çıkarmayı amaçlaması onun “altın” olarak anılmasını sağlayan özelliğidir.

5. Sonuç

Başkalarının haklarına saygı göstermenin kendi haklarını korumak için gerekli olduğu iddiası, doğası gereği karşılıklılık ilkesini içermektedir. Bu karşılıklılık ilkesi yalnızca sosyal bir nezaket olmaktan ziyade ahlâkî etkileşimlerin bir unsuru niteliğindedir. Bireyler kendi haklarının başkalarının haklarına saygı gösterilmesine ve bunların kabul edilmesine bağlı olduğunu fark ettiklerinde -ki bu ahlâkî gelişimin belirli bir evresine tekabül eder-, daha uyumlu ilişkiler kurmaya başlamaktadır. Bu bakış açısı, insan haklarının birbirine bağlılığını vurguladığı için, bireylerin uyum içinde yaşayabilecekleri bir yaşam zemini oluşturmada önemlidir.

Karşılıklılık kavramı, ahlâkî muhakeme sürecine dair psikolojik teoriler bağlamında, ahlâkî gelişimin temel bir unsuru olarak kabul edilmektedir. Kohlberg’in ahlâkî gelişime ilişkin teorisinde, karşılıklılığın ahlâkî muhakemenin dokusuna karmaşık bir şekilde işlendiği bilinmektedir.⁵⁴ Kohlberg’in modelinin erken aşamalarında, özellikle ikinci ve üçüncü aşamalarda, kişisel çıkar ve fedakârlık eğilimleri belirgindir. Bu seviyelerde, ahlâkî muhakeme genellikle bencil çıkar veya karşılıklı fayda beklentisi tarafından yönlendirilmektedir. Örneğin, bir çocuk yalnızca cömertlik duygusuyla değil, diğer çocuğun da aynı şekilde karşılık vereceği beklentisiyle bir oyuncağı paylaşabilmektedir. Bu bencil motivasyon, doğru ve yanlışın anlaşılmasının genellikle somut ödüller ve cezalar açısından çerçvelendiği yedi yaş civarındaki ahlâkî gelişimin tipik bir örneğidir. Ahlâkî muhakeme geliştikçe, bu erken dönem çıkarıcı motivasyonlar yerini daha karmaşık etik anlayışlara bırakır.

Bireyler yetişkinliğe doğru ilerledikçe, ahlâk standardı önemli ölçüde değişir. Odak noktası, eylemlerin sonuçlarından (birinin belirli bir davranıştan ne kazandığı veya kaybettiği) bu eylemlerin ardındaki niyetlere doğru kayar. Birey, gerçek ahlâkın yalnızca kurallara uymak veya kişisel çıkar elde etmekle ilgili olmadığını, aynı zamanda başkalarının refahı için gerçek bir endişe, adalet ve hakkaniyete bağlılık içerdiğini fark etmeye başlar. Bu noktada ahlâkî davranışın motivasyonu kişisel çıkar odağından uzaklaşarak empatik bir odağa doğru kaymaya başlar. Altın kuralın empatik vurgusunun geçerli olduğu alana doğru kayan motivasyon, ahlâkî gelişim teorilerindeki üst basamakların nitelikleriyle benzeşimler taşır. Altın kuralın karşılıklılık vurgusu ise söz konusu teorilerin alt basamaklarının nitelikleriyle örtüşerek, ideal bir ahlâkî gelişim seviyesine tekabül etmez. Bu, yalnızca ahlâkî alanın alt seviyelerine uygun bir vurgudur çünkü bireyin “en azından kendi konforu için başkalarına iyi davranması gerektiği” şeklindeki ahlâkî çizgiyi koruma gayesi içerir. Sosyal sorumlulukları bu gaye üzerine inşa etmek mümkün olmasa da başlangıç noktası olarak kuralın kişisel çıkarlara odaklandığını kabul etmek önemlidir.

Sonuç olarak araştırmanın temel vargısı, altın kuralın ahlâkî gelişim evrelerinde farklı anlamlar içerdiği; ileri gelişim evrelerinde empati vurgusu ön plandayken alt gelişim evrelerinde karşılıklılık vurgusunun ön planda olduğudur. Kural, özellikle erken gelişim dönemlerinde etik davranış ve ahlâk eğitimi için iyi bir başlangıç noktası olsa da ahlâkî muhakemenin nihai ifadesi olmaktan ziyade bir temel olarak görülebilir. Buradan hareketle altın kuralın özünde yer alan özgeci motivasyonların ahlâkî açıdan ideal bir gelişim düzeyine ulaşamamış bireylerde -karşılıklılık vurgusu nedeniyle- çokça geçerli olmayabileceğini, daha ziyade ahlâkî açıdan olgunlaşmış bireyler için idealize edilebileceğini söylemek mümkündür.

Altın kuralın farklı gelişimsel evrelerde farklı motivasyonlar taşıyabileceğine yönelik bu bakış açısı, gelecekteki bu konuyla ilgili olarak yapılacak araştırmalar için birtakım çıkarımlar sunabilir. Ahlâkî gelişim üzerine yapılan araştırmalarda, altın kuralı benimsemeye yönelik motivasyonları belirleyen faktörler daha geniş bir perspektifle ele alınabilir. Gelecekteki çalışmalarda, farklı ahlâkî olgunluk seviyelerine işaret eden karşılıklılık ve empati temelli motivasyonlar arasında ayırım yapabilen ölçme araçları oluşturmak faydalı olabilir. Ayrıca, kültürel bağlamlar altın kuralın çeşitli gelişim aşamalarında

⁵⁴ Lawrence Kohlberg, “Continuities in Childhood and Adult Moral Development Revisited”, *Life-Span Developmental Psychology*, ed. Paul B. Baltes-K. Warner Schaie (Amsterdam: Academic Press, 1973),

nasıl yorumlandığını etkileyebileceğinden, araştırmaların kültürel hususları da dikkate alması gerekebilir. Metodolojik olarak zorlayıcı olsa da karşılıklılık odaklı anlayıştan empati odaklı anlayışa geçişi inceleyen boylamsal çalışmalarla, altın kuralın ahlâkî gelişim sürecindeki etkinliği daha belirgin şekilde ele alınabilir.

Finansman/ Grant Support

Yazar(lar) bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

The author(s) declared that this study has received no financial support.

Çıkar Çatışması/ Conflict of Interest

Yazar(lar) çıkar çatışması bildirmemiştir.

The authors have no conflict of interest to declare.

Kaynaklar

- Batson, C. Daniel vd. "Influence of Self-reported Distress and Empathy on Egoistic versus Altruistic Motivation to Help" *Journal of Personality and Social Psychology* 45/3 (1983), 706-718.
- Batson, C. Daniel. *The Altruism Question: Toward a Social-psychological Answer*. New York: Psychology Press, 1991.
- Buhari, Ebu Abdullah Muhammed b. İsmail *el-Câmiu's-Sahîh*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1981.
- Cialdini, Robert B. vd. "Empathy-based Helping: Is It Selflessly or Selfishly Motivated?", *Journal of Personality and Social Psychology* 52/4 (1987), 749-758.
- Cofnas, Nathan. "The Golden Rule: A Naturalistic Perspective". *Utilitas* 34/3 (2022), 262-274. <https://doi.org/10.1017/S0953820822000073>
- Erikson, Erik. "The Golden Rule and the Cycle of Life", *The Study of Lives: Essays on Personality in Honor of Henry A. Murray*, ed. Robert White. New York: Routledge, 2023.
- Etzioni, Amitai, *The New Golden Rule: Community and Morality in a Democratic Society*. New York: BasicBooks, 1996.
- Freud, Sigmund. *Uygurlik, Din ve Toplum*, çev. Selçuk Budak. Ankara: Öteki Yayınevi, 1999.
- Gert, Bernard. "Morality versus Slogans", *Center for the Study of Ethics in Society Papers*, 3/2 (1989).1-31. https://scholarworks.wmich.edu/ethics_papers/12/
- Gilligan, Carol - Grant Wiggins. *The Origins of Morality in Early Childhood Relationships*. Cambridge, MA, US: Harvard University Press, 1988.
- Gilligan, Carol. "Do the Social Sciences have an Adequate Theory of Moral Development?". *Social Science as Moral Inquiry*. ed. Norma Haan vd. 33-51. New York: Columbia University Press, 1983.
- Gilligan, Carol. *In a Different Voice : Psychological Theory and Women's Development*. United States of America: Harvard University Press, 2003.
- Green, William Scott. "Wired for Reciprocity": Some Concluding Reflections". *The Golden Rule: The Ethics of Reciprocity in World Religions*. ed. Jacob Neusner-Bruce Chilton. 170-172. London: Continuum, 2008.
- Hobbes, Thomas. *Leviathan veya Bir Din ve Dünya Devletinin İçeriği, Biçimi ve Kudreti*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2007.
- Jan, Tullberg. "The Golden Rule of Benevolence versus the Silver Rule of Reciprocity". *Journal of Religion and Business Ethics* 3/1 (2012), 1-20.
- Kant, Immanuel. *Ahlâk Metafiziğinin Temellendirilmesi / Grundlegung zur Metaphysik der Sitten*. çev. Ioanna Kuçuradi. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu, 2002.
- Kant, Immanuel. *Pratik Aklın Eleştirisi / Kritik der Praktischen Vernunft*. çev. Ioanna Kuçuradi. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu, 2002.

- Kinnier, Richard T, Jerry L Kernes - Therese M Dautheribes. "A Short List of Universal Moral Values". *Counseling and Values* 45/1 (2000), 4-16. <https://doi.org/10.1002/j.2161-007X.2000.tb00178.x>
- Kitabı Mukaddes. İstanbul: Kitabı Mukaddes Şirketi, 2006.
- Kohlberg, Lawrence. "Continuities in Childhood and Adult Moral Development Revisited". *Life-Span Developmental Psychology*. ed. Paul B. Baltes-K. Warner Schaie. 179-204. Amsterdam: Academic Press, 1973.
- Kohlberg, Lawrence. "Moral Stages and Moralization: The Cognitive-developmental Approach". *Moral Development and Behavior: Theory, Research and Social Issues*. ed. Thomas Lickona. 31-53. United States of America: Hold, Rinehart and Winston, 1976.
- Kolberg, Lawrence – Ryncarz, Robert A. "Beyond Justice Reasoning: Moral Development and Consideration of a Seventh Stage", *Higher Stages of Human Development: Perspectives on Adult Growth.*, ed. Alexander, C. N., & Langer, E. J. 191-207. New York, NY, US: Oxford University Press, 1990.
- Kropotkin, Pyotr Alekseyeviç. *Anarşist Ahlâk*. İstanbul: Kaos Yayınları, 2013.
- Kur'ân-ı Kerîm Meâli. çev. Halil Altuntaş – Muzaffer Şahin. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2011.
- Locke, John. *İnsan Anlığı Üzerine Bir Deneme*. İstanbul: Ara Yayıncılık, 1992.
- Mill, John Stuart. *Faydacılık*. İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2017.
- Momen, Moojan. *The Phenomenon of Religion: A Thematic Approach*. Oxford: Oneworld Publications, 1999.
- Müslim b. Haccac, Ebu'l-Hüseyn. *el-Câmiu's-Sahîh*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
- Nietzsche, Friedrich. *Ahlakın Soykütüğü: Bir Polemik*. çev. Zeynep Alangoya. İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2004.
- Parke, Ross D. - Mary Gauvain. *Child Psychology: A Contemporary View Point*. New York: The McGraw-Hill Companies, 2009.
- Pfaff, Donald W. *The Neuroscience of Fair Play: Why We (Usually) Follow the Golden Rule*. New York: Dana Press, 2007.
- Piaget, Jean. *Çocuğun Ahlâkî Yargısı*. İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2015.
- Puka, Bill. The Golden Rule. Internet Encyclopedia of Philosophy. Ed. Michael Boylan. Erişim 21 Aralık 2024. <https://iep.utm.edu/goldrule/>
- Shermer, Michael. *İyiliğin ve Kötülüğün Bilimi*. İstanbul: Varlık Yayınları, 2007.
- Soble, Alan. *Eros, Agape, and Philia: Readings in the Philosophy of Love*. New York, N.Y.: Paragon House, 1989.
- Spinoza, Benedictus. *Etika*. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 2011.
- Tapper, Alan. What is Wrong with the Golden Rule? *International Journal of Applied Philosophy* 36/2 (2022), 251-261.
- Trémolière, Bastien - Hakim Djeriouat. The sadistic trait predicts minimization of intention and causal responsibility in moral judgment. *Cognition* 146 (2016), 158-171. <https://doi.org/10.1016/j.cognition.2015.09.014>
- Trivers, Robert L. "The Evolution of Reciprocal Altruism". *Quarterly Review of Biology* 46/1 (1971), 35-57. <http://dx.doi.org/10.1086/406755>
- Wattles, Jeffrey. *The Golden Rule*. New York: Oxford University Press, 1996.
- Young, Grace. "Golden Rule", *Encyclopaedia Britannica*, Erişim 21 Aralık 2024. <https://www.britannica.com/topic/Golden-Rule>